

گلستان هنر
(پیشرو)

محمد باقر

(فعال دینی، دوم سده‌ی دوازده و اوایل سده‌ی سیزده ه.ق)

دکتر یحیی‌قوب‌آزند

(استاد انشگاه تهران)

ارجاعات دقیق، رعایت یکدستی در شیوه‌ی نگارش، پیراستگی متون و بهره‌مندی از تصاویر باکیفیت از اصولی است که هنرپژوهان ملزم به آن خواهند بود.

فهرست

۶	پیش از هر چیز
۹	کوشه‌هایی از زندگی
۲۵	کارستان هنری محمدباقر
۳۵	محمدباقر در یک نگاه
۳۷	منابع

پیش از د. چیز

از مراکز آموزش هنر ایران، در دل تاریخ، آنچه اهمیت شایانی دارد، آموزش استاد-شاگردی موروثی یا خانوادگی هنرمندان است و این امر، سنتی سخت‌انوار در هنر ایران در پی داشت. در این نظام آموزشی، پدران فقط و فقط هنر خود را به فرزندان می‌آموختند و فرزندان از هم‌نشینانی که آن‌ها توشه برمی‌گرفتند و از هر جهت ورزیده می‌شدند و در تمام ابعاد هنری به جای پدران می‌نشستند. نتیجه این‌که در آن محیط تحریک هنر و آموزشی، خانواده‌های هنرمند سر برمی‌کشیدند و تسلسل و تداوم تری پدید می‌آوردند. در گستره‌ی هنر ایران، اندک نیستند فرزندان، که جای پدران را در مشاغل هنری گرفته‌اند و تداومی را در شغل خانوادگی ثبت کرده‌اند.

از قرن یازدهم هجری قمری، دست‌کم دو خانواده را می‌شناسیم که هنر را موروثی خانواده‌ی خود کرده‌اند و فرزندان جای پدران را گرفته‌اند. یکی خانواده‌ی «محمدزمان» است و دیگری خانواده‌ی «علیقلی‌بیک جهادار».

این دو هنرمند، هر دو در اسلوب فرنگی‌سازی زبده بودند و این اسلوب را به فرزندان خود آموختند.

اما نکته‌ای که این نوع مباحث را در ابهام قرار می‌دهد، گم‌گشتگی زنجیره‌ی خانوادگی هنرمندان است که به دلیل عدم ثبت صریح آن،

شناسایی آن‌ها را به‌غایت دشوار می‌نماید. بر هنرپژوه امروزی است که این نوع زنجیره‌های وابستگی را از لابه‌لای جزئیات و شواهد و اطلاعات پراکنده کشف کند و از حاشیه به متن بکشد. «محمدباقر» از آن جمله هنرمندان است که در دل تاریخ، نسب‌نامه‌ی گمگشته دارد. نهایت تلاش نگارنده پیداکردن نسب‌نامه‌ی او بود که رف‌های خود محمدباقر مددی‌ار شد تا نسب‌نامه‌ی وی از بوته‌ی ابهام به در آید و روشن شود که پدر او، محمدعلی، نقاشباشی دربار نادرشاه (و فرزند اندال‌بیک بن علیقلی‌بیک جباردار) است؛ به دیگر سخن، محمدباقر از ادگان علیقلی‌بیک جباردار، نقاش برجسته و فرنگی‌ساز دربار شاه‌عبدالمعز دوم و شاه‌سلیمان صفوی، است. از اشارات بعضی از اسناد و مدارک دامنه‌پیدا است که خود محمدباقر هم دو فرزند داشته که از هنرمندان نامی اوایل قاجار بودند؛ یعنی محمدحسن و نجف‌علی (نقاشباشی دربار قاجار). جستار حاضر روایت نسب‌نامه‌ی هنری محمدباقر- نقاش دربار نادرشاه و اوایل قاجاریه - و هنرمندی و نازک‌کاری‌های هنرمندانه‌ی او است.

ی. آژند

زمستان ۹۳